

HET HANDELSHUIS OSY ¹⁾

door MR H. HARDENBERG

IN 1720, het jaar van het „Groote Tafereel der Dwaasheid”, ging Nederland gebukt onder een economische crisis. Door de oorlog in de Oostzee en de concurrentie van het buitenland waren handel en industrie sterk teruggelopen. Daarbij kwam, dat de openbare schuldenlast in de Republiek als nasleep van de Spaanse Successie-oorlog tot een onrustbarende hoogte was gestegen. Zo heel verwonderlijk is het dus niet, dat de experimenten van John Law om de Franse regering met behulp van credietpapier uit het financiële moeras te redden hier sterk de aandacht trokken. Wel klinkt het vreemd, dat het nieuwe credietsysteem zoveel bewonderaars vond, hoewel de nadelen van de onbeperkte uitgifte en ongemotiveerde koersopdrijving in Frankrijk reeds zichtbaar waren geworden. Met uitzondering van Amsterdam was er bijna geen stad, waar men niet op de een of andere manier het stelsel van Law in practijk trachtte te brengen. Tot zelfs in de kleinste steden werden maatschappijen van commercie en negotie, van navigatie en assurantie opgericht met voor die tijd geweldige kapitalen. Men beloofde zich gouden bergen van de resultaten; binnen enkele uren na de oprichting stegen de aandelen soms tot in het waanzinnige. Mensen van allerlei stand en fortuin namen deel aan deze winsthandel voor een totaal bedrag van bijna 350 millioen gulden en maar weinigen waren zo verstandig of gelukkig hun aandelen van de hand te doen, voordat de koersen, na het bekend worden van de Parijse debacle, met geweldige sprongen daalden. Toen het vertrouwen eenmaal was geschokt, spatte de actiehandel als een zeepbel uiteen. Het werd een ramp, zoals men nog nimmer beleefd had, met ver strekkende sociale gevolgen door de plotselinge fortuinswisseling, die barbiers en koetsiers tot vermogende lieden maakte en met aardse goederen gezegende kooplieden en renteniers tot de bedelstaf bracht: een dankbaar onderwerp voor een stortvloed van fel afkeurende spotprenten ²⁾.

Het voor velen zo noodlottige jaar 1720 was naar alle waarschijnlijkheid het jaar, waarin de Rotterdamse wijnkoper Jan Osy besloot zijn oorspronkelijk bedrijf vaarwel te zeggen en in

compagnieschap met zijn oudste zoon een handelshuis op te richten onder de firmanaam Joan Osy & Zoon ³⁾). Of dit plan het gevolg was van een fortuinlijke coup in de windhandel, laat zich niet met zekerheid zeggen. Dat Jan Osy tot de eerste inschrijvers behoorde van de in dat jaar te Rotterdam gestichte Maatschappij van Assurantie, één van de weinige ondernemingen, die uit het Bubbelaar zegevierend te voorschijn zouden komen, staat daarentegen vast. Het scheelde zelfs maar weinig, of Osy was tot een van de twaalf directeuren van genoemde Maatschappij verkozen ⁴⁾. In ieder geval heeft zijn ommezwaai hem geen wind-eieren gelegd, want toen Jan Osy sr in 1737 overleed, bezat hij een pand op de Wijnhaven en een koetshuis op de Vest, een koets met twee paarden en een buitenplaats onder Kralingen en hield hij er vier stuks huispersoneel op na. Volgens het belastingkohier van 1742 beschikte zijn weduwe, de wijnkopersdochter Barbara Steendijck, over een jaarlijks inkomen van 12 tot 14.000 gulden en behoorde zij tot de tien hoogstaangeslagenen van Rotterdam. Zijn zoon Jan Osy jr maakte met een inkomen van ongeveer 10.000 gulden evenmin een slecht figuur, aangezien men achter deze bedragen gerust een nulletje mag zetten om ze met hedendaagse inkomens te vergelijken ⁵⁾.

Het opvallende hierbij is, dat Jan Osy sr heel klein was begonnen. Hij was de zoon van een zekere Jan Balthensz., een Fransman, afkomstig uit Gasconje, die in 1635 met een troep Franse cavaleristen te Rotterdam was gestrand. De Fransen waren uit België gekomen, waar zij met de Nederlandse troepen tegen de Spanjaarden hadden gevochten, en zouden per schip naar hun vaderland terugkeren. Door het uitbreken van een pestziekte konden zij echter niet vertrekken en werden zij gedwongen een jaar lang in Rotterdam te blijven. Zij leden bittere armoede en uit geldgebrek moesten zij hun paarden verkopen. Op de zestienjarige Jan Balthensz. schijnen de pest en de armoede weliswaar geen vat te hebben gehad, gezien zijn besluit in Rotterdam achter te blijven en zich daar als handelaar in paarden te vestigen. Tien jaar later trad hij te Rotterdam in het huwelijk met een dochter van de Westfaler Hartoch Christiani. In opdracht van andere kooplieden maakte Jan Balthensz. verschillende zakenreizen naar Frankrijk en onderwijl breidde zijn gezin zich allengs uit tot zes kinderen, van wie de benjamin, Jan Osy, in 1665 werd

geboren. Hoezeer het hem niet ontbrak aan ondernemingsgeest, zag onze paardenhandelaar geen kans om het tot een welgesteld zakenman te brengen. Toen hij in 1683 overleed, werd hij niet in, maar buiten de kerk begraven, de plaats van de niet „beati possidentes” ⁶⁾).

Nee, dan had de millionnair Jan Osy meer geluk gehad! En toch! Toch schijnt er iets van het odium van de „nouveau riche” op zijn schouders gerust te hebben, want waarom koos zijn zoon, Jan Osy jr, zich geen vrouw uit de kringen van zijn aanzienlijke Rotterdamse geloofsgenoten? De Osy's waren namelijk Katholiek. Waarom anders ging de jonge Osy te Antwerpen vrijen, of was het misschien de vooruitziende blik van zijn vader, dat daar uiteindelijk de toekomst van de familie zou liggen? In 1727 stapte Jan de Jonge te Antwerpen in het huwelijksbootje met Maria Josepha de Bie, een dochter van de grootaalmoezenier Leonard de Bie, en vanaf dit moment is er bij de Osy's een tendenz te bespeuren om zich commercieel op de Zuidelijke Nederlanden te oriënteren. Terwijl de pogingen van de Oostenrijkse keizer Karel VI tot herstel van de Belgische handel bij de meeste Nederlanders geen weerklank kunnen vinden, gaan de Osy's hun eigen weg. De Oostenrijkse belangen maken zij tot de hunne, hetgeen officieel zijn bevestiging krijgt door de aanstelling in December 1738 van Jan Osy de Jonge tot agent van de groothertog van Toscane Frans Stefanus, de gemaal van 's Keizers dochter Maria Theresia. „Etant aussi pleinement informé de la capacité, prudence, expérience, zèle et attachement, que nous a témoigné pendant le séjour, que nous avons fait audit Rotterdam en Hollande, notre chère et aimé, le sieur Jean Osy, de même que feu son père” heet het in de acte van aanstelling, die door Osy bij zijn verzoek om toelating tot agent wordt overgelegd, op welk verzoek de Staten-Generaal (16 Maart 1739) goedgunstig gelieven te beschikken ⁷⁾).

In 1741 krijgt het huis Osy van de Staten van Holland verlof ten behoeve van Maria Elisabeth, een nicht van Maria Theresia en gouvernante van de Oostenrijkse Nederlanden, waar de krijgskas leeg is, een lening van 12 miljoen gulden in Holland te plaatsen op onderpand van de douanerechten te Gent, Brugge en Oostende. Ruim tien jaar later weet Osy minister Botta-Adorno, die zich vruchteloos tot de Antwerpse kapitalisten had gewend,

een lening van 4 miljoen te bezorgen. In 1756, bij het uitbreken van de Zevenjarige Oorlog, verkeert de Oostenrijkse staat wederom in nijpende geldnood. Ook dan wordt van regeringswege een beroep op het huis Osy gedaan, maar het geld is op dat ogenblik ten gevolge van deze nieuwe oorlog en de daling van de Engelse fondsen zeer schaars. In overleg met het Brusselse huis Nettines en de Antwerpse banken Proli en Cogels komt Osy overeen gezamenlijk een lening van ruim 3 miljoen gulden te plaatsen tegen een rentevoet van 5 procent, waarbij de vier financiers voor zich zelf een commissieloon van 1 procent bij de intekening, 1 procent voor de betaling van de interest, en $1\frac{1}{2}$ procent voor de terugstorting van de kapitalen weten te bedingen. In Juni 1779 zal de firma Osy, ditmaal in samenwerking met de Amsterdamse firma Van Goll & Co., verantwoordelijk zijn voor het welslagen van een nieuwe Oostenrijkse staatslening op de Nederlandse kapitaalmarkt, waar vooral de $4\frac{1}{2}$ procent obligaties aftrek blijken te vinden ⁸⁾.

Jan Osy de Jonge's verdiensten op dit gebied hadden reeds in 1753 geleid tot zijn benoeming als agent te Rotterdam van prins Karel van Lotharingen, gouverneur-generaal van de Oostenrijkse Nederlanden. Ongetwijfeld zullen zijn consulaire bevoegdheden er toe hebben bijgedragen zijn aanzien bij de Rotterdammers te versterken. Als Katholiek bleef de toegang tot de stedelijke regering niettemin voor hem gesloten. Het lidmaatschap van de Gereformeerde Staatskerk was daarvoor nog altijd een dwingend vereiste. Wel zien wij Osy in 1751 aan het hoofd van een deputatie uit de Rotterdamse koopmanschap naar Den Haag afgevaardigd worden om Prinses Anna te condoleren met het overlijden van de Stadhouder Prins Willem IV en tevens te bedanken voor diens heilzame voorstellen tot redres van de koophandel ⁹⁾.

Begin 1751 had de Stadhouder zowel met de Amsterdamse als met de Rotterdamse kooplieden besprekingen gevoerd over het opstellen van een plan tot herstel van de handel, die in de laatste 25 jaar, mede door het opkomen van Londen en Hamburg als wereldmarkten, lelijk achteruit was gegaan. Als voornaamste middel tot herstel werd een verlaging aanbevolen van de inkomende, doch vooral van de uitgaande rechten, die een belemmering vormden voor de doorvoerhandel. Daarnaast diende volgens dit plan de invoer van buitenlandse goederen, die de Nederlandse

fabrieken en bedrijven schade berokkend, zo zwaar mogelijk te worden belast. In een beperkt vrijhavenstelsel, bestaande in een splitsing van waren en koopmanschappen naar klassen, volgens welke zekere goederen van dit stelsel zouden profiteren, terwijl op andere invoerrechten moesten worden betaald, meende men tenslotte de panacée gevonden te hebben om de Republiek gelijk voorheen de „Generale Markt” van Europa te maken. De ontijdige dood van de Prins verhinderde echter de verwezenlijking van het plan. Men kan het huis Osy daarom geen ongelijk geven, dat het zijn eigen handelspolitiek volgde. Dat het daarbij de samenwerking met andere Rotterdamse firma's niet versmaadde, blijkt o.a. uit de uitrusting in 1747 voor gezamenlijke rekening van twee schepen naar de vrijhaven St. Eustatius tot inkoop van suiker, koffie en katoen, afkomstig uit de Franse Westindische koloniën, waar men het recht van alleenhandel had afgeschaft ¹⁰).

Van de voorspoed, waarin het huis Osy zich in weerwil van de moeilijke tijden mocht verheugen, getuigt op welsprekende wijze de aankoop in 1750 door Jan Osy van de heerlijkheid Zegwaard met het huis Palenstein, gelegen in het vruchtbaarste gedeelte van het vlakke polderland tussen 's-Gravenhage en Gouda ¹¹). Na de dood van zijn eerste vrouw was Jan Osy in 1743 hertrouwd met een rijk Hollands meisje van adellijke afkomst, Cornelia Petronella van Wevelinckhoven. Heer geworden van Zegwaard en Palenstein, begon hij de allures van een edelman te krijgen; zijn koopmansbloed verloochende hij echter niet. Twee van zijn kinderen sloten adellijke huwelijken. Barbara Maria trouwde met een Oostenrijkse baron en zijn jongste zoon Cornelis Joseph trad in 1765 in het huwelijk met de Antwerpse burgemeestersdochter jonkvrouwe Jeanne Cornelissen de Schooten. Zeven jaar later verwisselde Jan Osy het tijdelijke met het eeuwige; zijn oudste, in 1727 geboren zoon Jan Karel kwam nu aan het hoofd van het huis Osy te staan.

Laatstgenoemde was door zijn huwelijk met Ludwina Maria van der Linden uit Rotterdam de zwager geworden van de ons dank zij de studies van Denucé, Michielsen en Prims welbekende Charles de Proli ¹²). Deze al te voortvarende Antwerpse financier van Italiaanse afkomst, die voor de heropbloei van zijn geboortestad en de wederopenstelling van de Schelde zulke stoutmoedige plannen koesterde, zou in de val van de door hem gestichte

Aziatische Compagnie van Triëst jammerlijk ten ondergaan. Het is zeer te betreuren, dat het archief van het handelshuis Osy ons niet ter beschikking staat om na te gaan, in hoeverre de relaties tussen beide zwagers de prosperiteit van dit huis ten goede of ten kwade hebben beïnvloed. Wel blijkt uit de door Osy aan zijn zwager gerichte brieven, die in het archief van de Antwerpse Insolvente Boedelskamer zijn beland, dat deze op het tijdstip van Charles de Proli's hoogste aanzien sterk aan diens leiband liep. In 1776 was Charles de Proli door Maria Theresia in de gravenstand verheven en twee jaren later konden Jan Karel en Cornelis Joseph Osy zich verblijden in hun verheffing tot rijksridder. Cornelis Joseph bewoonde toen het voorname Huis van Stralen op de St. Jacobsmarkt te Antwerpen, door hem aangekocht na de opheffing van het daar gevestigde Jezuïetencollege¹³). In het zakenleven schijnt hij geen rol te hebben gespeeld. Dit liet hij over aan zijn broeder Jan Karel. Ook deze was onderwijl verhuisd van de Wijnhaven naar een deftiger pand aan de oostzijde van de Leuvehaven, dat hij voor 33.000 gulden kocht van de weduwe van mr Jacob van Zuylen van Nyevelt, een kleinzoon van de gelijknamige Rotterdamse baljuw, tegen wie zich in 1690 tijdens het Costermanoproer de volkswoede had gekeerd¹⁴).

Een viertal brieven, geschreven uit Rotterdam in de maanden Juli en Augustus 1779, geven ons een indruk van het zakelijk contact tussen de beide zwagers, die ook nog door andere familiebanden gelieerd waren. Osy's oudste zoon, eveneens Jan Karel geheten, was namelijk eind Maart '75 in de O.L. Vrouwekerk te Antwerpen getrouwd met een dochter van Charles de Proli, zijn volle nicht, maar had zijn jonge vrouw reeds op 1 December van hetzelfde jaar ten grave zien dalen. Begin '77 sloot hij een tweede huwelijk en wederom was zijn bruid een Antwerpse; ditmaal behoorde zij tot het aanzienlijke geslacht Della Faille. Haar echtgenoot had in 1771, op twintigjarige leeftijd, van zijn stiefgrootmoeder het kasteel Wijchen bij Nijmegen geërfd en liet zich Osy van Wijchen noemen. Jan Karel Jr scheen het leven van een kasteelheer boven dat van een koopman te stellen. Zijn huis in de Venusstraat te Antwerpen diende hem alleen tot winterverblijf¹⁵).

Uit een brief van 6 Juli 1779 dan blijkt, dat het huis Osy toen in onderhandeling was met de bewindhebbers van de Franse Compagnie van Guinée over het plaatsen van een lening. Aan de

in 1777 opgerichte Compagnie van Guinée was het monopolie verleend van de slaven- en gummihandel op Gorée en een gedeelte van de Afrikaanse kust. Zij had echter behoefte aan nieuw kapitaal en aangezien dit in Frankrijk moeilijk was te krijgen, richtte de directie zich door tussenkomst van Proli tot Osy. De onderhandelingen leidden tot de volgende voorlopige overeenkomst. Osy zou voor rekening van de Compagnie een lening van $1\frac{1}{2}$ miljoen Hollandse gulden plaatsen tegen $4\frac{1}{2}$ procent en een commissieloon trekken van 2 procent van het kapitaal en een $\frac{1}{2}$ procent op de uitbetaling van de intrest en op de terugstorting. In de bewuste brief laat Osy aan zijn zwager weten, dat de heren directeurs de voorwaarden hebben goedgekeurd. Zij hebben nog één schip naar Senegal gezonden en zullen de verdere reizen tot het voorjaar uitstellen. Osy vreest, dat er niets van zal komen, omdat de Engelsen zich van Senegal hebben meester gemaakt en er duizend man hebben achtergelaten. Ten gevolge hiervan zal de lening nooit lukken en deze zaak moeten worden uitgesteld tot na de vrede. Verder blijken er plannen te bestaan tussen het huis Osy, het huis De Wulf te Gent, en Proli voor het zenden van schepen naar West-Indië, waar de handel bloeit als gevolg van de strijd tussen Engeland en zijn opstandige Noord-Amerikaanse kolonies. Osy zal De Wulf vragen, of men hem of zijn zoon hetzij te Gent, hetzij te Oostende of Brugge het burgerschap wil verlenen, blijkbaar om van de Oostenrijkse neutraliteit te profiteren ter ontduiking van het voor de Hollanders geldend verbod aan de Amerikanen oorlogsbehoeften te leveren¹⁶).

Op 20 Juli 1779 bericht Osy aan zijn zwager, dat de Compagnie van Guinée hem thans 5 procent biedt. Van zijn antwoord aan de Compagnie zal hij Proli een afschrift zenden. Als Proli in Gent komt, moet hij De Wulf vragen, of er daar aan geld is te komen, aangezien Osy vreest, dat de lening in Holland niet zal lukken. Aan De Wulf zal hij heden schrijven over de rederij naar Amerika. Hoe eerder de schepen te Rotterdam zijn, des te beter. Het voor Curaçao bestemde schip moet het eerst vertrekken. Het schip naar St. Eustatius kan wachten, tot de kwade moesson voorbij is. Zodra Proli hem zekerheid verschaft, dat Osy's zoon of hij zelf in Vlaanderen burgerrecht kan verkrijgen, zal hij zijn zoon naar Proli sturen of desgewenst zelf overkomen. Ongetwijfeld werd met deze zoon niet Jan Karel, maar diens jongere

broer Cornelis Boudewijn Gislain bedoeld, die bij zijn vader op kantoor was ¹⁷⁾).

De volgende brief van 23 Juli, aan Proli gericht, als hij te Gent is, verradt het ongeduld van Osy naar de uitslag van diens gesprek met De Wulf om zijn zoon te vervlaamsen. Uit St. Eustatius is een convooi te Texel binnengelopen. Indien Osy een lijst van de goederen, die de schepen aan boord hebben, weet te bemachtigen, zal hij haar bij de brief insluiten. Naar verluidt zijn er op het eiland Eustatius zoveel goederen uit Martinique en Granada aangevoerd, dat de magazijnen ze niet konden bergen; men heeft ze daarom op zee rechtstreeks in de Hollandse schepen overgeladen. Osy bezweert zijn zwager geen tijd te verliezen om een scheepslading naar de West te krijgen. Zij kunnen echter niets doen, zolang het niet zeker is, dat hij voor schepen kan zorgen. Een zakenvriend uit Bordeaux heeft aan Osy bij herhaling geschreven spoed te betrachten, aangezien alle koopwaren er momenteel buitengewoon goed verkocht worden, vooral vlees en boter. Osy zal daarvoor naar Ierland schrijven. Osy hoopt, dat Proli spoedig bericht zal ontvangen over de aankomst van zijn tweede schip uit Indië. Dit laatste sloeg op de Aziatische Compagnie. De lading van het eerste schip is prachtig. Indien men niet alles in Triëst of te Oostende kan verkopen, is Osy bereid haar te ontvangen. Proli heeft te Rotterdam nog 86 masten liggen. Als hij ze naar Triëst wil zenden, kan Osy ze meegeven met een Venetiaans schip, dat te Rotterdam is binnengelopen, en er zo nodig ook touwwerk en ander scheepstuig bijleveren, daar hij verwacht, dat Proli een nieuwe expeditie zal uitrusten ¹⁸⁾).

Als Osy op 16 Augustus opnieuw aan Proli schrijft, bevindt deze zich te Parijs. In de tussentijd heeft Proli hem te Zegwaard op Palenstein bezocht en Osy verontschuldigt zich, dat hij hem daar niet beter gastvrijheid heeft kunnen verlenen. Osy heeft weer een brief van de Compagnie van Guinée ontvangen en verzoekt hem zijn ingesloten antwoord aan de heren te willen overhandigen. Hij zal gaarne vernemen, hoe het gesprek met hen verloopt, maar verzoekt hem vooral aan te dringen op het depot te Rotterdam van de gummi, die in hun handen is. Als men dat niet als onderpand wil geven, zal het onmogelijk zijn de lening voltekend te krijgen. Ook vraagt hij om alle bewijsstukken voor de lening, die hij te Rotterdam zal laten onderzoeken door de

advocaat Hartog. Osy heeft het Antwerpse huis van Proli de ontvangst van 30.000 gulden bevestigd. De Maatschappij van Assurantie heeft hem beloofd daarvoor tegen het eind van de maand wissels te verdisconteren, mits Osy de wissels aan haar endosseert. Het disconto zal 4 procent bedragen. Osy is boos, dat Proli's compagnon Borrekens de aankoop van het oorlogsschip niet heeft aangedurfd. Als eerst het antwoord uit Triëst moet worden afgewacht, zal de kans misschien zijn verkeken ¹⁹⁾.

In de hier geanalyseerde brieven proeft men de koortsachtige gejaagdheid van het zaken doen in oorlogstijd, die ook Osy opzweept. Een minder opwindend bedrijf was ongetwijfeld het verstrekken van plantageleningen, waarvan ons een tweetal voorbeelden uit 1773 en '76 bekend zijn, beide suikerplantages betreffend op het eiland Granada in de West, welke zich in Engelse handen bevonden en waarmee resp. bedragen van 55.000 en 187.000 gulden waren gemoeid ²⁰⁾. Zij voltooien het beeld van de veelzijdigheid van de operaties, waarmee een groot handelshuis als de firma Osy zich in de 18de eeuw onledig hield: een bonte mengeling van bankiers-, reders- en warenhandelstransacties en waarin een post van 86 masten net zo goed meetelde als een lening van een paar miljoen. Nochtans is daarmee het portret van de groothandelaar Jan Karel Osy, heer van Zegwaard en Palenstein, nog niet volledig. Voor wij overgaan tot zijn wel zo belangrijke zoon Cornelis Boudewijn, moeten wij het eerst nog hebben over zijn rol als maecenas, als begunstiger van kunst en wetenschap.

Jan Karel Osy had relaties met verschillende Italiaanse kunstenaars, op wie zijn rijkdom als een soort magneet scheen te werken en die hij als consulaire agent van Oostenrijk moeilijk de deur kon wijzen. Sinds de Vrede van Utrecht stond Italië immers grotendeels onder Oostenrijkse heerschappij. Misschien ook stuurde zijn ambulante, kunstzinnige zwager Proli hem van tijd tot tijd een zwervend kunstenaar op zijn dak. Zeker is, dat Osy door de Italiaanse architect en decoratieschilder Giovanni Battista Innocenzo Colombo, die achtereenvolgens in Frankfort, Hamburg en Hannover werkzaam was en zich in 1774 te Londen ophield, een prachtige vogelvluchttekening liet maken van zijn buitenplaats „Rozenhof” onder Kralingen ²¹⁾. Ook was Osy de promotor van de in Italië geboren en Rotterdammer geworden architect Jan Giudici en van de beeldhouwer Carlo Castoldi.

In 1776 ontwierp Giudici de plannen voor de hoofdzakelijk op kosten van Osy gebouwde St. Rosaliakerk in de Leeuwenstraat, ongetwijfeld zijn meesterwerk, waarvoor de hofkapel te Versailles als voorbeeld diende. Het stucwerk was van Castoldi, de rijk gebeeldhouwde altaren en de heiligenbeelden werden vervaardigd door de Antwerpse beeldhouwer Frans van Ursel. De zilveren altaarbenodigdheden waren een geschenk van het „kloppje” Christina Osy, een tante van Jan Karel Osy, die non was geworden ²²).

Het fraaie kerkinterieur werd in 1781 in opdracht van Osy door de Rotterdamse schilder en tekenaar Cornelis van Hardenbergh vereeuwigd. Dit laatste geschiedde ter ere van het bezoek, dat de Oostenrijkse keizer Jozef II in Juli 1781 aan Rotterdam bracht, waar Osy als gastheer van de keizer optrad. Hoewel Jozef II incognito reisde, betekende dit bezoek ongetwijfeld het glanspunt in het leven van Jan Karel Osy. Na op 7 Juli in de namiddag te Rotterdam te zijn gearriveerd en de volgende morgen de mis in de St. Rosaliakerk te hebben bijgewoond, werd de hoge gast door Osy onthaald op een boottocht op de Maas en vervolgens op een rijtoer door de droogmakerijen in de omgeving. Te Zegwaard werd stilgehouden en op het huis Palenstein gemiddagmaald. De terugrit ging over Delft, waar de keizer o.a. de graftomben van Willem van Oranje en Hugo de Groot bewonderde. De tocht eindigde met een rondrit door Rotterdam en een bezoek aan Rozenhof, besloten met een groot diner. De volgende morgen, vóór zijn vertrek naar Den Haag, was Jozef II nog getuige van de tewaterlating van een nieuw schip van Osy, dat te zijner ere „Frans Jozef” werd gedoopt. Bij het verzinnen van namen voor de schepen, die het huis Osy op stapel liet zetten, werd gewoonlijk niet ver gezocht. Zo heette een ander schip, dat in het najaar van 1781 uit de vaart werd genomen, „Rozenhof” en een derde „Cornelis” naar Jan Karel’s jongste zoon ²³).

Van Osy’s belangstelling voor de wetenschap vallen nog te vermelden de proeven, genomen in Juni 1786 met drie luchtballonnen, die ’s avonds ten aanschouwe van een uitgelezen gezelschap en talrijke andere toeschouwers van de buitenplaats „Rozenhof” werden opgelaten. De eerste ballon verdween na een kwartier uit het oog, de oplating van de tweede mislukte, maar de derde bereikte in 2½ minuut het wolkendek, waarna de

daaraan bevestigde parachute losraakte en met een kat, die bij de proefneming als luchtreiziger fungeerde, behouden neerdaalde, terwijl de ballon de reis door het luchtruim vervolgde. De luchtvaart verkeerde toentertijd nog in het eerste uitvindersstadium ²⁴).

Voor de proefnemingen van de nieuwlichters op staatkundig gebied schijnt Osy daarentegen niets gevoeld te hebben. Toen na de bekende Patriottische woelingen van 1787 het Stadhouderslijk gezag was hersteld en de Prinsgezinden te Rotterdam hun overwinning met een uitbundige feestverlichting vierden, bleef Osy niet bij zijn stadgenoten ten achter. De gevel van zijn huis op de Leuvehaven was geheel met vetpotjes en flambouwen verlicht. Boven de deur was een bak aangebracht, die de tempel der vrijheid moest voorstellen, op de lijst waarvan de woorden: „restoratus est” prijkten, en boven het frontispies zag men een altaar met twee brandende harten en de spreuk „gratitudo” ²⁵). Een minder aangename ervaring deed zijn zoon Cornelis Boudewijn op, toen hij in Januari of Februari 1788 op een avond met zijn vrouw – hij was in 1784 getrouwd met zijn nichtje Isabella Osy, een dochter van Cornelis Joseph uit Antwerpen – van een bezoek aan zijn vader huiswaarts keerde. Onverhoeds werd mevrouw Osy door een paar onverlaten aangevallen. Haar man wilde haar ontzetten, maar moest het loodje leggen. Hij werd geslagen en mishandeld; de haren werden hem uit het hoofd getrokken, tot gelukkig de knecht er in slaagde zijn meesters te bevrijden. De hoofddader, een zekere Speetjes, ontkwam niet aan zijn straf. Hij werd enkele dagen daarna gearresteerd en tot twaalf jaar gevangenisstraf veroordeeld, doch nog hetzelfde jaar bij de algemene amnestie weer vrijgelaten ²⁶).

Twee jaar later, in October 1790, legde Jan Karel Osy voor goed het hoofd te ruste en thans wachtte Cornelis Boudewijn de niet gemakkelijke taak de teugels van het machtige huis Osy in handen te nemen. In Frankrijk, waar het huis verschillende correspondenten en belangen had, was de grote revolutie uitgebroken, die naar Brabant was overgeslagen. Het Oostenrijkse bewind in de Zuidelijke Nederlanden wankelde op zijn grondslagen en het zou niet zo heel lang meer duren, eer de revolutionnaire vlam ook naar Nederland zou overslaan. Wie in de toekomst waagde te kijken, kon daarin slechts de voortekens zien van een Europese wereldbrand. Cornelis Osy heeft dit blijkbaar aan gevoeld en de

verantwoording voor het wel en wee van het door zijn overgrootvader gestichte handelshuis niet alleen willen dragen. Daarom associeerde hij zich eind 1791 met de Rotterdamse koopman Gijsbert van Schaick, terwijl later nog een derde vennoot, Karel Vellnagel, in de firma werd opgenomen ²⁷⁾.

In het voorjaar van 1792 verklaarde het revolutionnaire Frankrijk aan Oostenrijk en Pruisen de oorlog en begin 1793, na de terechtstelling van koning Lodewijk XVI, ook aan Engeland en Nederland. Dat de handel hiervan de terugslag ondervond, spreekt van zelf, evenals het feit, dat het huis Osy verschillende klappen kreeg te incasseren. Moeilijkheden met de aflossing van de Oostenrijkse staatsleningen, verlies van een koffieschip, dat als een wrak de haven van Oostende was binnengesleept, en meer dergelijke zaken ²⁸⁾.

Een tragi-comische noot temidden van al die ellende leverden de altercaties van de firma Osy met Beaumarchais, de bekende auteur van de „Barbier van Sevilla” en het „Huwelijk van Figaro”. In de loop van 1791 had de regering van de Oostenrijkse Nederlanden aan Osy & Zoon te Rotterdam een hoeveelheid wapens verkocht, die de Oostenrijkers op de Brabantse Patriotten hadden buitgemaakt, onder de uitdrukkelijke bepaling, dat zij naar de koloniën zouden worden uitgevoerd. Als borgstelling voor de naleving van die bepaling moest boven de koopprijs een bedrag van 50.000 kronen worden betaald. Enkele maanden later was de firma Osy er in geslaagd ze aan een andere firma over te doen, die ze op haar beurt aan de Brusselse boekhandelaar De La Haye doorverkocht. Laatstgenoemde nam in Februari 1792 Beaumarchais in de arm om de partij wapens, bestaande uit bijna 60.000 geweren en andere vuurwapens, uit Holland uitgevoerd te krijgen en ze, tegen het uitdrukkelijk verbod in, Frankrijk binnen te smokkelen. De wapens lagen bij een correspondent van Osy in Veere ter verdere verscheping opgeslagen. Het heette, dat zij naar San Domingo vervoerd zouden worden, maar aangezien voor de uitvoer de toestemming van het Admiraliteitscollege van Zeeland vereist was en dit een borgstelling van het drievoudige van de waarde van de wapens eiste, die Osy weigerde te voldoen, mislukte het plan. Vergeefs riep Beaumarchais de hulp in van de Franse gezant, vergeefs dreigde hij Osy met een proces, maar het mocht niet baten. In Frankrijk beschuldigde men hem de wapens op een

geheime plaats verborgen te houden. Tot overmaat van ramp zonden de Engelsen een schip naar Veere om nauwlettend toe te zien, dat de wapens niet naar Frankrijk verdwenen. In „les Six Epoques des neufs mois les plus pénibles de ma vie” heeft Beaumarchais dit drama van de bedrogen Figaro beschreven, waarbij hij behalve zijn eer ook een gedeelte van zijn fortuin inboette. Hij had namelijk zelf een cautie van 750.000 francs moeten storten, voordat het Franse ministerie van Oorlog hem de geheime opdracht voor de aankoop van de geweren had verstrekt ²⁹).

Toen de Sansculotten in Januari 1795 Rotterdam binnentrokken, was Beaumarchais een oude, gebroken man zonder invloed, zodat Osy van hem niets te vrezen had. Toch schijnt hij van de Fransen blijkbaar niet veel goeds verwacht te hebben. Zijn broer, Jan Karel Osy van Wijchen, was bij de komst van de Fransen te Antwerpen als adellijk persoon gedwongen geweest een schatting van 100.000 francs te betalen ³⁰). Geen zakenman zijnde en ook niet zo gefortuneerd, kon hij de voor de deur staande inlijving van België bij Frankrijk met minder bekommering tegemoet zien dan Cornelis Boudewijn de onzekere toekomst van Nederland. Hun oom Cornelis Joseph had het zekere voor het onzekere gekozen. Evenals andere vooraanstaande Antwerpenaren was hij uit vrees voor een nieuw schrikbewind bijtijds naar Altona, de Deense voorstad van Hamburg, uitgeweken, waar hij zich als burger liet inschrijven ³¹). Ook Cornelis Boudewijn oordeelde het zowel voor zijn persoon als voor zijn vermogen veiliger om te emigreren. In Augustus 1795 vroeg hij een paspoort aan voor een reis met zijn knecht naar Hamburg ³²). Met dit paspoort vertrok hij, van zins om niet terug te keren en zich te Hamburg als koopman te vestigen. Hoe hij het klaarspeelde, ook zijn vrouw en zijn kinderen, waarvan het oudste Jean Louis Auguste nog geen tien jaar oud was, naar Hamburg te laten overkomen, is een ietwat duistere kwestie. Op 30 November 1795 verzocht de firma Osy & Zoon aan de Staten-Generaal om het haar als reders toebehorende schip „Jean Louis Auguste”, genoemd naar Cornelis’ oudste zoon, te mogen verkopen aan een niet nader aangeduide burger van Altona ³³). Vermoedelijk was deze burger niemand anders dan Cornelis Joseph Osy, die wij in 1794 uit Antwerpen hebben zien vertrekken. De firma gaf de verzekering, dat het schip voor Hollandse rekening zou blijven

varen en alleen in neutrale havens zou laden en lossen, voor de nakoming waarvan zij bereid was een borgsom van 5.000 gulden of zelfs het drievoudige te betalen. De vergunning werd verleend en het lijkt zeer aannemelijk, dat de transactie heeft gediend om het gezin van de hoofdfirmant naar Hamburg te smokkelen.

In 1796 horen wij herhaaldelijk van geldzendingen door de firma Osy naar de Oostzee en Hamburg om rogge in te kopen, waarbij bedragen van 40 miljoen francs en 16.000 gulden worden genoemd ³⁴). Wellicht hebben deze zendingen geheel of gedeeltelijk als dekmantel gediend om gelden aan Cornelis Boudewijn Osy over te maken. Over de eerste tien jaren van diens verblijf te Hamburg ontbreken de nodige gegevens. Wel wordt hij genoemd in het testament van zijn tante Maria Theresia Osy, 5 Juli 1799 voor de Rotterdamse notaris J. Nozeman verleden, waar hij – met souvereine minachting voor de afschaffing van de heerlijke rechten in 1795 – wordt aangeduid als Cornelis Baldewinus Osy, heer van Zegwaard en Palenstein, woonachtig te Hamburg ³⁵), maar over zijn doen en laten aldaar beginnen eerst in 1807 de berichten te vloeien. Niet zonder verbazing lezen we dan in een brief van de Bataafse zaakgelastigde bij de Hanze-steden, dat de oorlogsschatting, door middel waarvan de stad Hamburg de Engelse koopwaren heeft teruggekocht, die de Fransen bij de bezetting van de stad in beslag hadden genomen, is afgedragen aan *M. Osy, banquier du gouvernement français à Hambourg*. Ook horen we, dat de Franse bezetters vaak bij Osy te gast zijn ³⁶). Nu Frankrijk inmiddels een keizerrijk is geworden, schijnt Osy van houding te zijn veranderd. De Osy's zijn immers gewoon met keizers te onderhandelen. En heeft de bezetting van Hamburg en de afkondiging van het continentale stelsel hem niet leren inzien, dat hij Napoleon toch niet kan ontlopen?

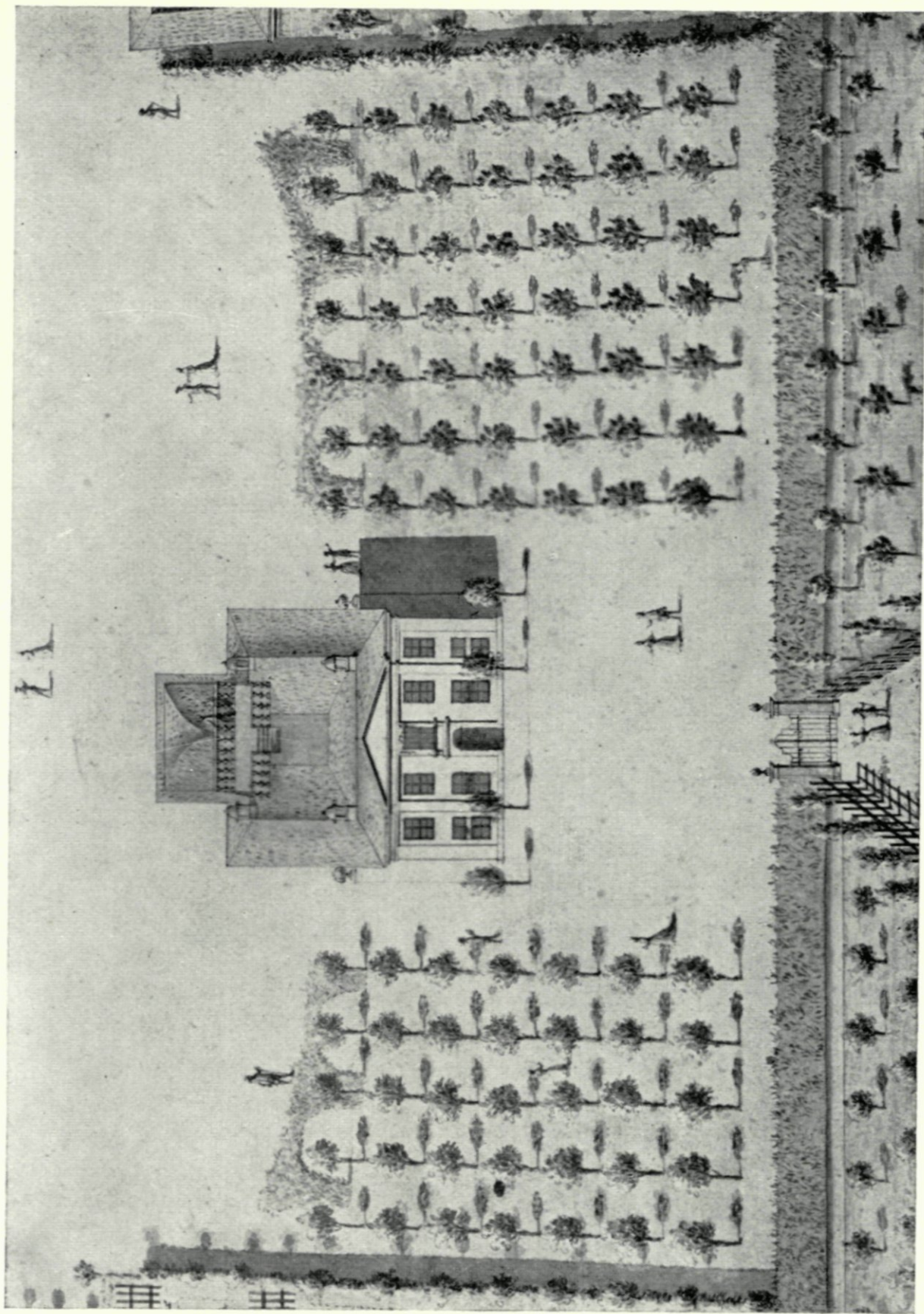
Wie mocht denken, dat onze millionnair een trouw ogendienaar van de Franse geweldenaar is, vergist zich echter lelijk. De Franse geheime politie, die overal haar draden spant, weet de Keizer te melden, dat de graaf van Rijssel (de latere Lodewijk XVIII) en zijn gemalin ieder jaarlijks 100.000 francs van de Spaanse regering ontvangen en dat deze gelden aan het huis Osy te Hamburg worden overgemaakt. Genoemde bedragen dienen gedeeltelijk tot uitkering van jaargelden aan verschillende émigré's; in 1806 heeft het huis Osy de uitbetaling een tijdlang gestaakt,

ongetwijfeld op last van zijn committenten ³⁷⁾. Merkwaardig genoeg, vindt de Keizer het niet nodig om in te grijpen. Blijkbaar wil hij de haute finance te vrind houden. Osy van zijn kant voelt zich blijkbaar zo zeker, dat hij 's keizers broeder, de tot Koning van Westfalen gebombardeerde Jérôme, een lening durft te weigeren ³⁸⁾. Met gespannen aandacht de meteorachtige ontwikkeling van het keizerrijk volgend, acht hij in 1811 het ogenblik gekomen zijn zaken te Hamburg te liquideren en zijn woonplaats naar Brussel te verleggen. Voorzag hij de ondergang van Napoleon's gelukster? Of oordeelde hij het nuttig, met het oog op de toekomst van zijn zoons, de banden met de Rotterdamse firma weer wat nauwer aan te halen?

Als hij te Brussel in de Hertogstraat een onderdak heeft gevonden, gaat hij naar Holland, dat nu ook onder het juk van de adelaar zucht. Op 12 Juli 1811 verleent hij voor de Rotterdamse notaris Valeton zijn te Hamburg achtergebleven oudste zoon Jean volmacht om zijn zaken daar af te wikkelen en zijn huizen, pakhuizen, meubels en hypotheeken te gelde te maken. Zijn tweede zoon Patrick heeft hij intussen als koopmansleerling op het kantoor van de Rotterdamse firma Osy geplaatst ³⁹⁾.

Ondanks de inlijving schijnt het de firma niet bepaald slecht te gaan, vooral nadat de Keizer heeft goedgevonden licenties voor het varen met Franse schepen onder neutrale vlag uit te reiken. Om deze te kunnen bemachtigen moet men te Parijs over goede kruiwagens beschikken en de oude Osy, die zo zoetjes aan zestig wordt, schijnt daar wel raad op te weten. Andere Rotterdamse handelskantoren waren niet zo fortuinlijk. Als in Januari 1812 bekend wordt, dat een door de firma Osy bevrachte brik te Hellevoetsluis is aangekomen en dat men reeds aan het lossen is, klinkt de verzuchting: „Het schijnt dus, dat die vrienden er achter zijn om prompt geholpen te worden!” ⁴⁰⁾

Nog slechts twee jaar en dan is de ondergang van het Keizerrijk bezegeld. Op 1 Februari 1814 rukken de geallieerde troepen Brussel binnen en Osy behoeft zich maar aan te bieden om door de Commissarissen-Generaal van de Verbonden Mogendheden met open armen te worden ontvangen. Men zit om financiële experts verlegen; in een wip is hij ontvanger-generaal van België ⁴¹⁾. Als de bange nachtmerrie van de Honderd Dagen voorbij is en het Verenigd Koninkrijk de voorlopige bestuursinrichting overbodig

29. Detail-tekening van de buitenplaats van Jan Osy, Rozenhof ca. 1750, tekening G. B. Colomba

30. Wijnkopers-gildebeker 1717, met het wapen van Jan Osy, hooftman 1718; foto A. Frequin

maakt, wordt zijn functie opgeheven, maar in de Eerste Kamer staat spoedig een zetel voor hem klaar. In November 1816 wordt hij tot jonkheer verheven en een paar maanden later weet hij voor zich en zijn afstammelingen de titel van baron te verkrijgen. Al in 1811 heeft hij in Waals Brabant het graafschap Malèves gekocht. Hij trekt zich daar geheel uit zaken terug en sterft als grootgrondbezitter tijdens de Belgische Opstand in 1831 te Brussel in het vorstelijk huis op de Place Royale, te voren bewoond door zijn jongste dochter en haar echtgenoot, de baron de Vrints de Treuenfeldt ⁴²).

Volgens een opgave uit 1814 beschikte Osy van Zegwaert over een jaarlijks inkomen van minstens 150.000 francs, een inkomen gelijk aan dat van de graaf de Mérode-Westerloo en vergelijkbaar met 4.500.000 hedendaagse francs en dat slechts in de schaduw werd gesteld door de 400.000 francs van de prins van Aremberg, maar die had dan ook meerdere eeuwen gelegenheid gehad om een miljoenenfortuin te vergaren. Het ambtelijk stuk, waaraan deze gegevens ontleend zijn, tekent ons het karakter van de grote financier als volgt: „Ses principes varient un peu selon les circonstances. Il est honnête homme, mais peu considéré à raison de son extrême avidité d'argent. Il a de l'esprit, mais surtout celui du calcul et il se trompe rarement, car il est immensément riche” ⁴³).

Koning Willem I had zelf te veel van de zakenman in zich om niet op het oordeel van Osy prijs te stellen. In 1822 liep de Koning met plannen rond voor de oprichting van een Algemene Nederlandse Maatschappij ter Begunstiging van de Volksvlijt, de bekende „Société Générale”. Hij gaf zijn minister Falck last Osy te laten polsen en Falck stuurde er Charles Beerenbroek, de latere secretaris van de maatschappij, op af. Beerenbroek begaf zich daartoe naar het dorp Zegwaard, waar Osy de zomermaanden doorbracht. Op 23 Augustus zond hij Falck een uitvoerig verslag van zijn besprekingen met de baron. Osy raadde de vestiging te Brussel af, omdat de Brusselse kapitalisten in het plaatsen van hun fortuin geheel door enkele vooraanstaande notarissen werden geleid, die hun beleggingen tot vaste goederen beperkten. Indien de Koning met alle geweld zijn plan ten uitvoer wilde brengen, was er maar één plaats in de Zuidelijke provincies, waar de handel aan circulerend kapitaal behoefte kon hebben en waar men met de stelsels, die op crediet berusten, enigszins bekend

was, namelijk Antwerpen. Zodoende zou het daar minder moeilijk zijn om participanten te vinden. Indien men de hoofdadministratie niet te Antwerpen zou vestigen, zouden de kapitalisten in die stad niets van de onderneming willen weten. De keuze van Brussel vergeleek Osy met het plaatsen van de algemene administratie van de Nederlandse Bank te 's-Gravenhage ⁴⁴).

Deze beschouwingen blijken de Koning er niet van weerhouden te hebben de maatschappij te Brussel te vestigen. Willem I bleef er persoonlijk de voornaamste aandeelhouder van. Toch werd Osy's advies niet geheel in de wind geslagen, want in 1827 werd overgegaan tot de oprichting van een succursale te Antwerpen. Bij de oprichting was Osy niet zelf, maar wel zijn derde zoon Joseph Osy ten nauwste betrokken. Joseph was in 1814 te Antwerpen gehuwd met Maria Johanna de Knijff en had zich daar in zaken begeven ⁴⁵). Hij had zich een goede reputatie verworven en de vlek uitgewist, die zijn Antwerpse neef Joseph Osy op de familienaam had geworpen. Neef Joseph richtte in de Franse tijd op eigen kracht – geheel los van de Rotterdamse firma – een huis van negotie op, dat in 1815 zijn betalingen moest staken. Zijn weinig kieskeurige praktijken tijdens het Napoleontisch bewind hadden bij vele Antwerpenaren kwaad bloed gezet, al had hij het dan ook tot consul van Oostenrijk, lid van de Kamer van Koophandel, en maire van Mortsel weten te brengen ⁴⁶). De Rotterdamse Joseph bleek van ander hout te zijn gesneden. Hij werd de eerste president van de Bank van Antwerpen, de naam, die men besloot aan de dochterinstelling van de Brusselse maatschappij te geven, omdat het begrip „succursale” in de provincie Antwerpen meer betrekking op kerkelijke dan commerciële aangelegenheden had. In zijn rapport aan de Koning liet de Gouverneur van de Société Générale uitkomen, dat het bovendien moeilijk zou zijn om in een grote handelsplaats als Antwerpen een man te vinden, die niet alleen genoeg vermogen, aanzien en vertrouwen bezat, maar ook bereid was om eigen zaken vaarwel te zeggen, als daar niet de strelende naam van President of Regent van de Bank aan verbonden was. Aangezien de Bank van Antwerpen voorts alleen bevoegd zou zijn tot het verdisconteren van wissels en het aannemen van gelden in rekening-courant, kon van een inbreuk op het octrooi van de Nederlandse Bank geen sprake zijn. Tijdens de revolutiedagen van 1830 ver-

wierf Joseph zich door zijn rechtschappen optreden de achting van beide partijen. Door het district Antwerpen naar het Nationale Congres afgevaardigd, maakte hij deel uit van de deputatie, naar Londen gezonden om Prins Leopold in te halen. Tussen 1831 en 1866 zetelde hij verschillende malen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers als afgevaardigde van Antwerpen. Zijn jongste zoon zou tot de waardigheid van gouverneur van de provincie Antwerpen worden geroepen ⁴⁷⁾.

Hoe stond het intussen met het huis Osy te Rotterdam?

Nadat de andere partners waren uitgetreden, had Cornelis Osy de leiding ervan toevertrouwd aan zijn drie zoons Jan, Patrick en Lodewijk. Patrick was van dit drietal de drijvende kracht. Hij woonde op de Leuvehaven, waar het kantoor van de firma was gevestigd, terwijl zijn broers bij hun huwelijk naar de Boompjes waren verhuisd. Patrick werd in 1824 lid van de Gemeenteraad, na reeds in 1821 tot lid van de Kamer van Koophandel te zijn benoemd. Dat de firma Joan Osy & Zoon nog altijd een huis van betekenis was, blijkt uit haar deelname in 1824 in de oprichting van de Nederlandse Handelmaatschappij. De Rotterdammers tekenden in voor een totaal bedrag van bijna 9 miljoen, een voor die tijd zeer belangrijke som, en als hoogste intekenaars prijkte onder hen het huis Osy met een aanvraag van 2300 aandelen, elk van 1000 gulden. Destijds was de firma nog zeer vermogend en haar portefeuille van buitenlandse wissels bijzonder groot ⁴⁸⁾.

In Februari 1828 kwam de oudste broer Jan te overlijden, hetgeen tot een algehele reorganisatie leidde. Op 17 Mei van dat jaar gingen Patrick en Lodewijk Osy met Joseph Osy uit Antwerpen en de Rotterdamse koopman Charles Jouhaneau Laregnère een nieuw compagnonschap aan met een aanvangskapitaal van 425.000 gulden, waarvan 225.000 te storten door Patrick, 100.000 door Joseph, die als commanditaire vennoot zou optreden, en nog eens 100.000 gulden door Lodewijk. Laregnère bracht alleen zijn vakkennis in en zou voor de firma reizen, waarvoor hem een jaarlijks minimum van 6000 gulden werd gegarandeerd. Van de gemaakte winsten zou Patrick $\frac{22}{64}$ genieten, Joseph $\frac{3}{16}$ en Lodewijk en Laregnère elk $\frac{15}{64}$ ⁴⁹⁾. Daar Lodewijk voornemens was zich metterwoon te Antwerpen te vestigen, werd diezelfde dag voor dezelfde Rotterdamse notaris de stichtings-

acte opgemaakt voor het te Antwerpen te vestigen bijhuis: „Osy en Compagnie”. Naast de drie broeders Osy trad als vierde vennoot de Antwerpse handelsman van Engelse afkomst John Knight op. Knight had in de slag bij Waterloo meegevochten, doch had het soldatenleven vaarwel gezegd en was deelgenoot geworden in de firma Van der Hoeven, Dorrepaal en Knight, die in 1828 werd ontbonden. Het aanvangskapitaal van de nieuwe Antwerpse firma bedroeg 625.000 gulden, waarin Patrick voor 125.000 en de beide andere broeders ieder voor 250.000 gulden participeerden. Met Knight werd een analoge regeling als met Laregnère getroffen: bovendien verplichtte hij zich zo veel mogelijk relaties en connecties van de firma Van der Hoeven aan te brengen. Het kantoor zou ten huize van Lodewijk Osy worden gehouden en in de winst zouden Patrick en Joseph elk voor $\frac{3}{16}$, Lodewijk voor $\frac{3}{8}$ en Knight voor $\frac{1}{4}$ delen. Beide vennootschappen werden voor de tijd van 5 jaar aangegaan, telkens met 5 jaar verlengbaar ⁵⁰).

In September 1829 vertrok Patrick Osy plotseling uit Rotterdam. De reden van dit vertrek heb ik helaas niet kunnen achterhalen. Volgens Beetemé zou hij te Luik zijn gaan wonen. Waarom dit geschiedde, blijft voor ons een mysterie. De liquiditeit van de firma was stellig niet in het spel. Was het misschien om staatkundige redenen? De Belgische opstand zou evenwel nog een jaar op zich laten wachten. Behalve Laregnère was er nu geen enkele firmant meer, die te Rotterdam woonde, zodat deze de zaak toen alleen beheerde, ook het agentschap van het Algemeen Rijkskassierschap, dat het huis erbij waarnam. In verband met de vele daaruit voortvloeiende verplichtingen achtte de firma zich evenwel niet langer in staat het agentschap met de nodige zorg en ijver te vervullen. In November 1832 vroeg zij daarom om ont-heffing, die haar door de Koning per 1 Januari '33 werd verleend. Langzamerhand trok Laregnère zich terug uit de zaak. Zij werd toen verder gedreven door de vroegere bedienden Keyser en Maronier ⁵¹).

Was de oprichting van een kantoor te Antwerpen met een groter stamkapitaal dan het moederhuis reeds een teken, dat de Osy's meer heil zagen in de door Koning Willem I zo krachtig bevorderde opbloei van Antwerpen als handelsmetropool dan in de voornamelijk op de goederenhandel met het achterland

aangewezen positie van Rotterdam, de komende jaren zouden bevestigen, dat het met de bloeiperiode van Joan Osy & Zoon was gedaan. In het adresboek van Rotterdam voor het jaar 1841 wordt het huis Osy onder de bankiers en kassiers nog vermeld vóór de firma R. Mees & Zoonen, die in dat jaar nog met het huis correspondeerde, maar in 1847 komt het in het adresboek niet meer voor. Zonder de wakkere leiding van Patrick Osy moet het tussen 1841 en 1847 roemloos ten onder zijn gegaan.

De oorzaak van die verbazingwekkend snelle ondergang stelt ons wederom voor een raadsel. Hebben de nieuwe beheerders ongelukkig gespeculeerd en heeft men het stamkapitaal moeten aanspreken, was het de niet ongegronde vrees voor een Nederlands staatsbankroet, dat minister Van Hall met maatregelen als gedwongen lening, vermogensbelasting en conversie van staats-schuld wilde bestrijden, of hebben de Belgische firmanten om andere redenen besloten de vennootschap in 1843 niet meer te verlengen? Het antwoord op deze vraag moet ik U tot mijn spijt schuldig blijven.

Ook de Antwerpse firma Osy heeft slechts een kort bestaan gehad en ook daarin schijnt Patrick Osy meer dan zijn broeder Lodewijk de pushing power te zijn geweest. In October 1852 viel Patrick, toen hij zich 's avonds te Keulen wilde inschepen, in het water en verdronk in de Rijn⁵²). Ten gevolge van dit droevig ongeval werd het Antwerpse huis gesloten en de naam Osy, die eens het machtigste huis van Rotterdam had gesierd, verdween voor goed uit de annalen van de koophandel. Sic transit gloria!

1) Lezing gehouden op 18 Januari 1953 voor de Koninklijke Oudheidkundige Kring van Antwerpen.

2) Zie F. Ph. Groeneveld, *De economische crisis van het jaar 1720*. Diss. Amsterdam (Groningen-Batavia, 1940); A. H. Cole, *The great mirror of folly. An economic-bibliographical study* (Cambridge Mass., 1949).

3) Volgens de bijlagen bij het K.B. van 25 Februari 1817 nr. 87 (Algemeen Rijksarchief, archief Staatssecretarie no. 377) zou de firma in 1620 zijn opgericht, wat een onmogelijkheid is en op het jaar 1720 schijnt te duiden, in aanmerking genomen, dat Jan Osy in 1718-'20 als hoofdman van het Wijnkopersgilde voorkomt. Zie A. Hoyneck van Papendrecht, *Catalogus van het Museum van Oudheden der gemeente Rotterdam* (Z.pl., 1905), blz. 188, en Gemeente-archief Rotterdam, gildenarchieven no. 188. De nasporingen van de heer R. A. D. Renting, chartermeester aan het Gemeente-archief, naar een request, waarbij aan

de Rotterdamse magistraat om goedkeuring wordt verzocht van een associatie van Jan Osy sr. en Jan Osy jr., hebben geen resultaat gehad.

4) A. J. Bothenius Brouwer, Gedenkboek 200-jarig bestaan der Maatschappij van Assurantie, Discontering en Beleening der stad Rotterdam (Z. pl., 1920), bl. 5.

5) W. F. H. Oldewelt. Een merkwaardige verzameling belastingkohieren in het archief der gemeente (Rotterdams Jaarboekje 1949), bl. 278.

6) J. P. van der Weele, De opkomst van een bankiersfamilie. Hoe de Osy's te Rotterdam kwamen. (De Maasbode van 2 Juni 1939); *Idem*, Een oudere generatie van het geslacht Osy (Maandblad de Nederlandsche Leeuw LVII, 1939, kol. 271-273, 424-425).

7) Voor de afstammelingen van Jan Osy Sr. zie: Annuaire de la Noblesse de Belgique 1852, bl. 246-253; 1895 II, bl. 1736-1740; Ch. Poplimont, La Belgique héraldique VIII (Paris, 1866), bl. 183-192; resoluties Staten-Generaal van 9 en 16 Maart 1739.

8) Algemeen Rijksarchief, archief Financiën van Holland no. 904; L. Michielsen, De familie de Proli (Bijdragen tot de geschiedenis XXVI, Antwerpen, 1935), bl. 295-296; R. Fruin en H. T. Colenbrander, Dépêches van Thulemeyer, 1763-1788 (Utrecht, 1912), bl. 213.

9) Res. St. Gen. van 4 April 1753; W. G. D. Murray. De voorgeschiedenis der Kamer van Koophandel te Rotterdam (Rotterdam, 1946), blz. 25.

10) Murray, t.a.p., bl. 21 e.v.; res. St. Gen. van 6 Januari 1748.

11) J. Belonje, Palenstein (Maandblad de Nederlandsche Leeuw LXVII, 1950, kol. 177-181); Algemeen Rijksarchief, archief Leenkamer Holland no. 262, f 298-299.

12) J. Denucé, Charles de Proli en de Aziatische Compagnie (Bijdragen tot de geschiedenis XXIII, 1932, bl. 3-64); Michielsen, t.a.p. en *idem*, De Kompagnie van Triëste en Fiume, 1750-1780 (Bijdragen XXVII, 1936, bl. 70-91, 181-233); F. von Pollack-Parnau, Eine österreichisch-ostindische Handelscompagnie, 1775-1785 (Stuttgart, 1927); F. Prims, Het failliet van Charles de Proli. In: Antwerpiensia XVII (Antwerpen, 1947), bl. 31-37.

13) A. Thys, Historique des rues et places publiques de la ville d'Anvers (Anvers, 1873), bl. 214.

14) Gemeente-archief Rotterdam, schepenenarchief no. 580, bl. 371-372.

15) Stadsarchief Antwerpen, archief Insolvente Boedelskamer nos. 1907 en 1899; Wijkboek VI, fol. 403 volgens vriendelijke mededeling van de archivaris prof. dr F. Blockmans, die ik insgelijks dank verschuldigd ben voor de toezending in fotocopie van de hieronder besproken brieven.

16) Insolvente Boedelskamer no. 1907 (oud I.B., LXIII, nr. 1949). Vgl. Michielsen, Proli, bl. 301-302.

17) T.a.p.

18) T.a.p.

19) T.a.p.

20) Gemeente-archief Rotterdam, not. archieven 1811-1842, nos. 232, bl. 802-828 en 234, bl. 591-600.

21) Thieme-Becker, Allgemeines Künstler-Lexikon VII (Leipzig, 1912), bl. 249-250; Gemeente-archief Rotterdam, topogr. atlas no. R.I. Schieland 126 B.

22) E. Wiersum, De architect Jan Giudici, 1746-1819 (Rotterdams Jaarboekje 1934, bl. 29-41); J. Verheul Dzn., De architect Jan Giudici (Rotterdam, z.j.), bl. 13, 18-21. Voor het „klopje” Osy zie ook „Loffelyke levensloop van de edele en deugdryke jouffrouw J. Christina Helena Catharina Osy enz.” (Z.pl., 1764) in de Stadsbibliotheek te Antwerpen, C. 67396. 24b, waarop de heer W. van Looveren te Rotterdam mij attent maakte.

23) Précis du voyage de l'empereur Joseph II en Hollande (Amsterdam, 1781), bl. 11-13; res. St. Gen. van 5 October 1781 en 11 Maart 1794.

24) Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken XXI (Leiden-Amsterdam, 1786), bl. 568-569.

25) (N. Cornel), Verheerlijkt en verlicht Rotterdam of beschrijving der plechtige illuminatiën enz. I (Rotterdam, 1788), bl. 94-95.

26) H. C. Hazewinkel, Uit de nagelaten papieren van Pieter Baelde (Rotterdams Jaarboekje 1945), bl. 53.

27) Zie not. archieven 1811-1842, no. 232, bl. 802 e.v.

28) H. Schlitter, Geheime Correspondenz Josefs II. mit Trauttmansdorff (Wien, 1902), bl. 62, 168, 647; res. St. Gen. van 11 Maart 1794; Algemeen Rijksarchief, archief Hof van Holland no. 1015, 215b.

29) K. de Hartogh, Les fusils de Beaumarchais d'après les archives hollandaises (Nimègue, 1914); P. Richard, La vie privée de Beaumarchais (Paris, 1951), bl. 233-234; H. T. Colenbrander, Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland, 1795-1840 I ('s-Gravenhage, 1905), bl. 187 en 229-230.

30) F. H. Mertens en K. L. Torfs, Geschiedenis van Antwerpen VI (Antwerpen, 1851), bl. 390-391.

31) Gemeente-archief Rotterdam, not. archieven vóór 1811, no. 3727, bl. 950 e.v.

32) Algemeen Rijksarchief, archief Staten-Generaal no. 7880 (request van 10 Augustus 1795).

33) T.a.p. no. 7883 en res. van 30 November 1795.

34) Algemeen Rijksarchief, archieven Wetgevende Colleges no. 544 (requesten van 22 April, 14 en 17 October, en 30 November 1796).

35) Gemeente-archief Rotterdam, not. archieven vóór 1811, no. 3727, bl. 950-961. Volgens Poplimont, t.a.p., bl. 187 zou Cornelis Boudewijn te Hamburg een handelshuis hebben opgericht, dat de crisis van 1799 glansrijk doorstond.

36) Algemeen Rijksarchief, archief Buitenl. Zaken vóór 1813, no. 294 (missive van 3 November 1807); H. Reincke, Aus dem Briefwechsel von Karl und Diederich Gries 1796 bis 1819 (Zeitschrift des Vereins für Hamburgische Geschichte XXV, 1922), bl. 252. Vgl. A. de Puymaigre, Souvenirs sur l'émigration, l'empire et la restauration (Paris, 1884), bl. 132-133.

- 37) E. d'Hauterive, *La police secrète du premier empire III* (Paris, 1922), bl. 370.
- 38) G. Servières, *l'Allemagne française sous Napoléon Ier* (Paris, 1904), bl. 165.
- 39) Gemeente-archief Rotterdam, not. archieven 1811-1842 no. 227, bl. 84-86; Algemeen Rijksarchief, archieven Holland no. 6012 (registre civique nr. 15676).
- 40) A. Hoynck van Papendrecht, *Gedenkboek A. van Hoboken en Co., 1774-1924* (Rotterdam, 1924), bl. 64.
- 41) Algemeen Rijksarchief Brussel, archief Staatssecretarie no. 6690 (24 Februari 1814).
- 42) Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage, archief Staatssecretarie nos. 336 (K.B. van 24 November 1816 nr. 39) en 377; J. Tarlier en A. Wauters, *Géographie et histoire des communes belges. Canton de Perwez* (Bruxelles, 1865), bl. 126; inlichtingen op welwillende wijze verstrekt door mejuffrouw Mina Martens, stads-archivaris van Brussel.
- 43) Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage, archief Staatssecretarie no. 6541.
- 44) H. T. Colenbrander, *Gedenkschriften van Anton Reinhard Falck* ('s-Gravenhage, 1913), bl. 436-439.
- 45) Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage, archief Staatssecretarie no. 2594 (K.B. van 21 October 1826, nr. 134). Vgl. *La Banque d'Anvers 1827-1927* (Anvers, 1927) en B. S. Chlepner, *La banque en Belgique I* (Bruxelles, 1926), bl. 52, 44 e.v.; Poplimont, t.a.p., bl. 190.
- 46) F. Prims, *Schotschrift van Bellemare tegen Joseph Osy 1816* (Bijdragen XXIII, 1932), bl. 221-231; Staatssecretarie no. 6541.
- 47) C. Gerretson, *Muiterij en scheuring 1830 I* (Leiden, 1936), bl. 243-244; du Bus de Warnaffe en C. Beyaert, *Le Congrès national* (Bruxelles, 1926), bl. 88.
- 48) Naamregister der kooplieden enz. der stad Rotterdam (Rotterdam, 1821-1830), bl. 48, 49; J. H. W. Unger, *Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam I* (Rotterdam, 1892), bl. 446; *Gedenkboek der Kamer van Koophandel en Fabrieken te Rotterdam, 1803-1928* (Rotterdam, 1928), bl. 163 en 942; C. te Lintum, *Rotterdam en de oprichting der Nederlandsche Handel-Maatschappij* (Rotterdams Jaarboekje 1924), bl. 99-100.
- 49) Gemeente-archief Rotterdam, not. archieven 1811-1842, no. 195, bl. 1044-1050.
- 50) T.a.p., bl. 1029-1042. Vgl. G. Beetemé, *Antwerpen moederstad van handel en kunst II* (Vught, 1893), bl. 18-19, 79.
- 51) Algemeen Rijksarchief, archief Staatssecretarie no. 3749 (K.B. van 6 November 1832, nr. 50); R. Mees, *Gedenkschrift van de firma R. Mees & Zoonen, 1720-1920* (Z. pl., 1920), bl. 63-64.
- 52) Algemeen Rijksarchief, archief Ministerie van Justitie no. 1448 (Verbaal van 30 October 1852 nr. 83). Conform Beetemé, t.a.p., bl. 19.